

اصول و مفاهیم طراحی شهری سنتی و مدرن در ایران

نویسنده :

دکتر فرشته فردوسیان

مترجم :

کبری صداقت (ستمی)

انتشارات مانی

۱۳۹۲

سرشناسه: فردوسیان ؛ فرشته ؛ ۱۳۳۴ Ferdowsian , Fereshteh

عنوان و نام پدیدآور: اصول و مفاهیم طراحی شهری سنتی و مدرن در ایران / نویسنده فرشته فردوسیان مترجم: کبریا صداقت رستمی.

مشخصات نشر: اصفهان . مانی ۱۳۹۲: مشخصات ظاهری: ۲۸۸ صص مصور

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۸۴-۰۳۸-۸: وضعیت فهرست نویسی: فیبا

یادداشت: عنوان اصلی:

Modern and traditional urban design concepts and principles in Iran

موضوع: شهرسازی - ایران موضوع: نو سازی شهری - ایران

موضوع: شهرها و شهرستانها - ایران - توسعه موضوع: شهرهای جدید - ایران

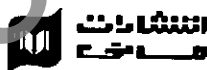
موضوع: نایین - تاریخ شناسه افزوده: کبریا صداقت رستمی ۱۳۶۴ مترجم

رده بندی کنگره: ۳۹۲ / ۹۶ / الف / ۱۶۹ HT

رده بندی دیو بی: ۳۰۷ / ۱۲۱۶ شماره کتابشناسی ملی: ۳۱۲۳۱۷۷

اصفهان - صندوق پستی: ۸۱۶۴۵-۳۹۶

تلفکس: ۰۳۱۱-۶۶۱۸۵۹۰

نام کتاب: اصول و مفاهیم طراحی شهری سنتی و مدرن در ایران

نویسنده: دکتر فرشته فردوسیان

مترجم: کبریا صداقت رستمی

ناشر: انتشارات مانی

صفحه آرا: شهین بیزری

نوبت چاپ: اول. ۱۳۹۲

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

لیتوگرافی: آسمان چاپ: گیتی

صحافی: سپاهان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۸۴-۰۳۸-۸

کلیه حقوق برای انتشارات مانی محفوظ است.

قیمت: ۹۸۰۰ تومان

۷	خلاصه‌ی کتاب
۱۹	فصل ۱: توسعه شهری در ایران
۱۹	۱- توسعه شهری در ایران
۱۹	۱-۱- موقعیت جغرافیایی
۲۲	۱-۲- موقعیت سیاسی، اجتماعی و اقتصادی ایران
۲۵	۱-۳- توسعه شهری در دوره‌های قبل و بعد از انقلاب
۳۰	۱-۴- قوانین و ضوابط برنامه ریزی شهری
۴۳	۱-۵- خلاصه
۴۵	۱-۶- نتیجه‌گیری: چه چیزی می‌توان از گذشته آموخت؟
۴۹	فصل ۲: شهرهای سنتی ایران
۴۹	۲- شهرهای سنتی ایران
۴۹	۲-۱- مقدمه
۵۰	۲-۲- عوامل اصلی پیدایش شهرها
۵۹	۲-۳- عناصر و فضاهای شهری
۷۶	۲-۴- ساختار شهرها
۷۸	۲-۵- ترکیب و بافت شهرها
۸۱	۲-۶- افق و سیمای شهر
۸۳	۲-۷- معماری سنتی و نوع ساختمان
۸۵	۲-۸- کارکرد عناصر شهری سنتی
۹۳	۲-۹- خلاصه و نتیجه‌گیری
۱۰۱	فصل ۳: شهر تاریخی نایین
۱۰۱	۳- شهر تاریخی نایین
۱۰۱	۳-۱- مقدمه
۱۰۲	۳-۲- وضعیت کلی شهر
۱۰۶	۳-۳- مرکز تاریخی
۱۲۶	۳-۴- تحلیل فضاهای باز
۱۴۴	۳-۵- توسعه‌ی شهری جدید
۱۴۵	۳-۶- برنامه‌ریزی شهری

۱۴۶	۷-۳ طرح حفاظت
۱۴۹	۸-۳ خلاصه و نتیجه‌گیری
۱۵۱	۹-۳ نتیجه‌گیری

۱۵۵	فصل ۴: اصول و روشهای طراحی شهرهای جدید
۱۵۵	۴-۱ اصول و روشهای طراحی شهرهای جدید
۱۵۵	۴-۱-۱ مقدمه
۱۵۶	۴-۲ ویژگی‌های ساختاری شهرهای ایرانی
۱۵۷	۴-۳ جدایی از سنت
۱۵۸	۴-۴ روند برنامه‌ریزی شهری جدید
۱۵۹	۴-۵ قوانین برنامه‌ریزی شهری مدرن
۱۶۲	۴-۶ شهرکهای جدید در سیستم برنامه‌ریزی شهری ایران
۱۶۳	۴-۷ نمونه‌هایی از شهرهای جدید در ایران
۲۱۵	۴-۸ تحلیل ویژگی‌ها و اصول طراحی شهرهای جدید
۲۲۵	۴-۹ خلاصه
۲۲۶	۴-۱۰ نتیجه‌گیری

۲۳۳	فصل ۵: خلاصه و نتیجه‌گیری
۲۳۳	۵-۱ خلاصه و نتیجه‌گیری
۲۳۳	۵-۱-۱ مقدمه
۲۳۴	۵-۲ خلاصه‌ای از بخش دو (فصلهای دو و سه)
۲۴۷	۵-۳ خلاصه فصل سوم: عناصر و اصول طراحی شهرهای جدید
۲۵۷	۵-۴ نتیجه‌گیری

۲۵۹	فصل ۶: پیشنهادها
۲۵۹	۶-۱ پیشنهادها
۲۵۹	۶-۱-۱ ملاحظات کلی
۲۶۰	۶-۲ به سوی یک محیط زیست مناسب برای مراکز تاریخی
۲۷۲	۶-۳ جنبه‌های برنامه‌ریزی و طراحی برای شهرهای جدید

مقدمه‌ی مؤلف

بعد از دریافت مدرک دوم در انگلستان، در حرفه‌ی خود به عنوان یک برنامه‌ریز شهری در ایران آغاز به کار کردم و تفاوت فراوان بین تئوری و کار عملی را دریافتم. تحصیلات در زمینه‌ی طراحی محیطی و برنامه‌ریزی شهری در ایران از کیفیت مناسبی برخوردار است ولی بعد مشکلات کنونی توسعه شهری به گونه‌ای است که نسل جوان طراحان و معماران را با مشکل روبرو ساخته است.

سه سال کار تحقیقی و عملی در شهر اصفهان که یکی از بزرگترین و با ارزشمندترین شهرهای ایران است به من فرصت داد که بُعد اصلی مشکلات زیست‌محیطی و شهری را دریابم. در آن سالها، کار همزمان در شهرهای سنتی با تسلسل تاریخی غنی آنها و در شهرهای جدید با تهی بودن آنها و فقدان سنت در آنها، توجه مرا جلب کرد و به نگاهی عمیق‌تر به این موضوع واداشت.

در طول کار عملی، من سابقه‌ی کافی برای هدایت این پروژه‌ی دکتری را داشتم ولی جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات در رابطه با این موضوع را بسیار سخت یافتم. سیستم برنامه‌ریزی شهری در ایران، هنوز به اندازه کافی توسعه نیافته است. این سیستم از پشتیبانی مالی لازم برخوردار نبوده و فاقد منابع اطلاعاتی سازمان یافته در این زمینه می‌باشد.

در ابتدای کار، بجز تعداد معدودی مطالعات پراکنده، نتوانستم بطور مستقیم منابع زیادی در رابطه با این موضوع در ایران بیابم. بعد از چند سال به ایران بازگشتم تا اطلاعات جدیدی جمع‌آوری نمایم و متوجه شدم که به مشکلات توسعه شهری نه تنها از سوی پژوهشگران خصوصی بلکه از سوی عموم نیز

توجه بیشتری شده است. این امر مرا بدان واداشت که این کار را ادامه دهم و امیدوارم باشم که نتایج آن تنها در کتابخانه باقی نخواهد ماند.

من این کار را خود آغاز کردم ولی بدون کمک و حمایت دیگران تکمیل آن ممکن نبود. از استاد راهنمای اول خودم پروفیسور دکتر مایکل تریب برای راهنمایی بسیار خوب و صبر پدرانه‌ی ایشان کمال تشکر را دارم. همچنین از پروفیسور دکتر ریپک که پذیرفتند که استاد مشاور من باشند تشکر می‌نمایم. تشکر و قدردانی از پدر و مادرم که به طرق مختلف با وجود فاصله زیاد به من یاری رساندند و پیوسته مرا تشویق کردند تا این کار را به اتمام برسانم.

همچنین از دوستان و همکاران بسیار عزیزم در سازمان مسکن و شهرسازی اصفهان، همکارانم در دانشگاه اشتوتگارت، سوزان جونز و چارلز کُکِرن، اساتید مهربان من از دانشگاه یورک در انگلستان که مرا در اتمام این کار حمایت کردند و در نهایت دوست عزیز آلمانی من که مرا در ترجمه مطالب به زبان آلمانی یاری رساند، بسیار متشکرم.

فرشته فردوسیان

خلاصه کتاب

انگیزه و پیشینه تحقیق

شهرنشینی سریع در ایران در نیمه دوم قرن بیستم بشدت خود را در پیدایش شهرهای بزرگ بدون عناصری مشخص از فرهنگ ایرانی و گسسته از طراحی شهری و معماری غنی گذشته‌شان آشکار ساخت و مراکز شهری قدیمی که تنها گواه گذشته‌ی باشکوه هستند به آهستگی به واسطه‌ی توسعه‌های مدرن ناپدید می‌شوند.

بعد از نیم قرن، این شهرها استانداردهای زندگی مدرن را بدون توجه به هویت فرهنگی ایرانی، ارائه می‌کنند. تنها وسیله‌ی ارتباط آنها مراکز شهری قدیمشان است که به آنها یاری رسانده که سیمای خود را به شکل شهرهای تاریخی حفظ کنند؛ اما در واقعیت مشکلات توسعه شهری، زندگی کنونی و سرنوشت‌آتی این شهرها را به خطر انداخته است.

از اواسط دهه‌ی ۶۰ این شهرها هدف برنامه‌های توسعه‌ی شهری قرار گرفته‌اند. احداث صنایع به امید بهره‌گیری از زیرساخت‌های موجود، آغاز روند توسعه‌ی جدید برای آنها بود.

در نیمه‌ی دوم قرن، تمرکز بر پایتخت و تجمع سرمایه‌های خصوصی و عمومی در شهرهای بزرگ و بویژه تهران، این شهرها را به نواحی مادرشهری تبدیل کرد. هدف این راهکار، دادن امکان توسعه‌ی همگام با تهران به شهرهای تاریخی بزرگ برای گسترش صنعتی در آینده و کاهش نابرابری بین مناطق کشور بود. بعد از چند دهه، نتیجه‌ی چنین سیاست برنامه‌ریزی اضافه جمعیت، مهاجرت و تجمع صنایع در این شهرها یا اطراف آنها و همچنین از بین رفتن هویت آنها بود.

در ابتدای سال ۱۳۵۹، مشکلات شهری در این شهرها توجه بخش دولتی را بخود جلب کرد و در سال ۱۳۶۲ توزیع مجدد جمعیت تحت بررسی سیاسی قرار گرفت. در نتیجه‌ی چنین سیاستی، احداث شهرهای جدید توسط دولت پیشنهاد گردید. از آن هنگام، شهرک‌ها و شهرهای جدید زیادی طراحی و در اطراف شهرهای بزرگ ساخته شده‌اند. بطور کلی، این شهرهای جدید قادر بوده‌اند که بیشتر، مهاجران شهرهای بزرگ را در خود جای دهند. اما صرفنظر از نمونه‌های معدود قابل توجه، الگوی توسعه‌ی آنها از روشهای سنتی دور و کیفیت زندگی آنها با نیازهای اجتماعی- فرهنگی ایرانیان بیگانه است.

بنابراین، مشکلات اصلی عبارتند از:

- بخشهای تاریخی شهرهای بزرگ که از توسعهی شهری جدید جدا مانده و هویت فرهنگیشان در خطر از دست رفتن قرار دارد؛
- شهرهای جدید که بدون توجه و احترام به میراث معماری ایرانی و بدون هویت فرهنگی توسعه یافته‌اند.

هدف این کتاب، مطالعهی امکان حفظ کیفیتهای سنتی شهرهای قدیمی مطابق با زندگی مدرن، و توسعهی شهرهای مدرن در قالب جدیدی از کیفیت سنتی و هویت فرهنگی از طریق تلفیق شیوه‌ها، عناصر و اصول طراحی شهری سنتی و مدرن است. ماحصل این کار باید به حفظ کیفیت شهرهای تاریخی و ایجاد شهرهای جدید که به نیازهای اجتماعی و ارزشهای فرهنگی ایرانیان احترام می‌گذارند کمک کند.

با اینکه فقدان ارزشهای سنتی و هویت فرهنگی بعنوان یک مشکل بین فرهنگی مطرح است، ولی تاکنون اندکی کار تحقیقی در رابطه با جنبه‌های معمارانهی برنامه‌ریزی شهری سنتی انجام شده است.

هدف از مطالعه

بحث هویت در طراحی محیطهای جدید به جنبه‌ی مهمی از برنامه‌ریزی شهری تبدیل شده است. تجربه‌ی محیطهای زندگی بی‌روح و تکرار شهرها در فرم و ساختار، مفهوم محیط را از یک فرایند به یک محصول معماری تغییر داده است. مسئولی هویت در شهرهای ایرانی در نیمه‌ی دوم قرن بیستم آشکار گردید. در برخی از شهرهای جدید، این امر خیلی شدید نبود؛ ریخت‌شناسی شهر سنتی در حقیقت بخشی از زندگی شهری متداول بود ولی در شهرهای تاریخی بزرگ با نواحی مدرن و سنتی، این اغتشاش مشهود گردید.

توجه به نیازهای کمی در طراحی‌ها منجر به کاهش کیفیت محیطهای شهری گردیده است. در دهه‌های اخیر، این جنبه معماری بطور کلی و طراحی منازل بصورت جزئی مدنظر معماران و برنامه‌ریزان شهری قرار گرفته است. توجه به جنبه‌های فرهنگی در طراحی شهرهای جدید با توجه به رفتار و فضای اجتماعی، نقش مهمی در طراحی شهرهای جدید بازی می‌کنند. قبل از طراحی یک شهر جدید برای مازاد جمعیت، باید در مورد اثرات طراحی

محیطی بر رفتار و اخلاقیات مردم با هدف کاهش فشارهای روانی طراحی محیطی نامطلوب بر رفتار انسانی فکر کنیم.

فرضیه ی این کار تحقیقی بر این اصل است که جنبه های طراحی سنتی ایرانی از ماهیتی ابدی برخوردار بوده و امروزه ما می توانیم با استفاده مجدد از آنها هویت اجتماعی - فرهنگی نویی را خلق کنیم و به نیازهای خاص اجتماعی زندگی روزمره ی ایرانیان در برنامه ریزی شهری پاسخ دهیم. استفاده از اصول ابدی و شیوه های سنتی مانند ابزارها و عناصر طراحی در برنامه های توسعه این شهرکها و شهرهای جدید نه تنها هویت اجتماعی و فرهنگی لازم را برای آنها فراهم می کند بلکه می تواند فرمهای فیزیکی جدید شهری را با بافتهای قدیمی موجود شهرهای تاریخی به شیوه ای مقتضی بهم متصل کند. برای تعین آنکه کدامیک از این اصول ابدی و شیوه های طراحی شهری سنتی با سیستم برنامه ریزی شهری مدرن انطباق پذیر است، این پژوهش تلاش کرده که به سوالات زیر پاسخ دهد:

- ویژگی های یک محیط زندگی ایرانی جدید چیست؟
 - اصول و شیوه های طراحی شهری سنتی ارزشمند چیست؟
 - چگونه می توانیم اصول ابدی و شیوه های طراحی شهری را تعیین نماییم؟
 - این اصول و روشها چگونه می توانند با سیستم برنامه ریزی شهری مدرن سازگار شوند؟
- بنابراین، یافتن پاسخ این سوالات مهمترین دلیل این پژوهش بود.

روش تحقیق

روش بکار برده شده در این پژوهش برای یافتن پاسخهای مناسب برای سوالات بالا با تحلیل دقیق جنبه های ماهیت ابدی تعدادی از اصول و روشهای مهم طراحی شهری سنتی در مقابل ارزیابی توانایی آنها برای پاسخگویی به نیازهای فرهنگی ایرانیان به شکل فیزیکی مشخص می شوند.

قسمت اصلی این کار بر مطالعه ی کیفیت زندگی شهری در شهرهای سنتی ایرانی و همچنین شهرهای جدید کشور متمرکز است. هدف، جستجوی عوامل، اصول و روشهای طراحی بوده که این شهرها و شهرهای جدید را شکل داده است. مطالعه و تحلیل کیفیت زندگی در شهرهای جدید موجود و در شهرهای قدیمی تلاش داشته است تا اصول و روشهای طراحی شهری مدرن و سنتی را در کنار یکدیگر قرار دهد. نتیجه ی این مقایسه ی

تحلیلی، این پژوهش را قادر ساخته که نقاط ضعف و قوت اصول و شیوه‌های طراحی مدرن و قدیمی را در پاسخگویی به نیازهای اجتماعی- فرهنگی مردم در یک محیط زندگی مدرن، نشان دهد.

این کتاب شامل چهار فصل می‌باشد. فصل اول شامل بخش یک، فصل دوم شامل بخشهای دو و سه، فصل سوم شامل بخش چهار و در نهایت فصل چهارم شامل بخشهای پنج و شش می‌باشد.

فصل اول

بخش اول

بخش اول، خلاصه‌ای از مشکلات توسعه شهری و شهرسازی در ایران بویژه در شهرهای تاریخی بزرگ ارائه می‌دهد. کشور ایران بخاطر موقعیت سیاسی و جغرافیایی‌اش دستخوش تغییرات بسیاری در قرن بیستم شد. انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ را باید بعنوان نقطه‌ای از زمان در نظر گرفت که نه تنها ایران را از نظر سیاسی و اقتصادی بلکه از نظر اجتماعی نیز تغییر داد. این بخش، توسعه‌ی شهری ایران را در دوران قبل و بعد از انقلاب مطالعه کرده است.

نوگرایی [تجدد] در ایران مانند بسیاری از کشورهای اسلامی مسئله‌ی بسیار مهمی برای توسعه شهری بود که این بخش بصورت ویژه به آن پرداخته است. در نیمه‌ی دوم قرن بیستم، تضاد بین نوگرایی و ارزشهای فرهنگی به جنبه‌ی بسیار مهمی در زندگی اجتماعی شهرهای اسلامی مدرن تبدیل شد. تناقض بین شیوه‌ی زندگی سنتی و مدرن، بیشترین اثر منفی را بر قسمتهای تاریخی شهرهای سنتی گذاشت. کمبود هویت فرهنگی و بی‌روح بودن توسعه‌ی مدرن به مهمترین ویژگی آنها تبدیل شد. این بخش با کمک نمونه‌هایی از شهرهای سنتی کوچک در بخش مرکزی ایران به این تضاد می‌پردازد.

برخورد با مشکلات شهری فقط از جنبه‌های فیزیکی، در حقیقت بیشتر جستجو برای راه‌حلهای کمی است که بطور طبیعی رفتارها و ارزشهای اجتماعی را مورد غفلت قرار می‌دهند. استانداردهای اروپایی که اثراتشان را از طریق محصولات، تکنیکها و رفتار فضایی نشان می‌دهند، بیشتر در جوامع اسلامی برای تغییر ارزشها استفاده می‌شدند ولی به ندرت

توانسته‌اند به شکل نوگرایی به فرهنگ و ویژگی‌های زندگی ملل اسلامی منتقل شوند که در نتیجه، هویت فرهنگی و رابطه هماهنگ آنرا با محیط شهری و اجتماعی از بین ببرند.

این بخش، این مهم را با این بحث که یادگیری از گذشته برای شکل دادن به شهرهای آینده نیازمند درکی مناسب از مفهوم تجدد در شهرهای اسلامی است، خاتمه می‌دهد. تعریف مدرنگرایی و احترام به هویت فرهنگی نباید مزایای تکنولوژی جدید را انکار نماید. نوآوری‌ها از اهمیت خاصی برخوردارند ولی برای جذب و تلفیق آنها با یک سیستم فرهنگی پرمفهوم که نقش معماران و طراحان را در استفاده‌ی دانش و معرفت آنها در مسیر طراحی شهری زیر سؤال می‌برد، بسیار مهم هستند.

یادگیری از گذشته باید با این حقیقت همراه باشد که چیزی که ما می‌توانیم از گذشته فرا بگیریم ارزشهای طراحی شهری و درک کیفیت فرم و فضاهاست ولی چیزی نیست که مستقیماً به سیستم طراحی جدید منتقل گردد. توجه به اصول و سازمان فضایی در یک تجلی مدرن از فرم گذشته باید هدف قرار گیرد. اتصال گذشته به حال و آینده به معنای کپی عناصر و اصول طراحی شهری قدیمی و ایجاد محیط‌های جدید بدون درک ارزشهای پنهان در این اصول طراحی نیست. ما باید به هر اصلی دست یابیم، آن را درک کنیم و بیاموزیم که چگونه ممکن است که آن را با سیستم برنامه‌ریزی شهری مدرن وفق دهیم.

فصل دوم (بخشهای دو و سه)

در این دو بخش، جنبه‌های اجتماعی، فرهنگی و فضایی شهرهای سنتی بیشتر در بخش مرکزی ایران مورد بحث قرار می‌گیرد.

بخش دوم

این بخش بر پیدایش شهرهای ایرانی و توسعه‌ی تاریخی آنها متمرکز شده است. عوامل اساسی مانند جغرافیای طبیعی (جغرافیا، بوم‌شناسی، استراتژی دفاعی) و همچنین جغرافیای غیر طبیعی (اداری، نظامی، مذهبی، تجاری) که در پیدایش شهرهای تاریخی مهم بوده‌اند به جزئیات بررسی شده‌اند.

پیدایش شهرها و تکامل تدریجی عناصر آنها با ارزش‌ترین بخش از تاریخ برنامه‌ریزی شهری در ایران است. این مطالعه نشان می‌دهد که توپوگرافی [عوارض زمین] و ذخایر آب

پیش شرط بوجود آمدن سکونتگاهها در ایران را تشکیل می‌دهند. بررسی تحلیلی عناصر شهری و اهمیت آنها بعنوان عوامل ریخت‌شناختی نشان می‌دهد که شهر سنتی ایرانی پاسخی است به گرایش‌های مذهبی، اقتصادی و فرهنگی ساکنانش و همچنین پاسخی معقول به ویژگی‌های اقلیمی منطقه‌اش.

ساختار و عناصر شهری و بافت شهرهای سنتی ایرانی اساساً در دوران اسلامی شکل گرفته است. اثر ارزشهای اسلامی بر زندگی اجتماعی مردم و توسعه شهرهای سنتی ایرانی غیر قابل انکار است. این مطالعه نشان می‌دهد که بسیاری از عناصر شهری در ابتدا در دوران پیش از اسلام شکل گرفته‌اند ولی چیزی که امروز باقی مانده عبارتست از: مسجد، مدرسه، بازار، میدان و محله که بخش مهم فرهنگ و زندگی اجتماعی مناطق شهری ایرانیان باقی خواهند ماند.

معقول‌ترین ترکیب عوامل فرهنگی و اقلیمی قادر بوده که ساختار فیزیکی مناسب سکونتگاههای سنتی را شکل دهد. تنوع در معماری، گونه‌ی ساختمانی، مصالح، عملکرد نما، ساختار ساختمانی، نظام ساختمانی، رنگ و نوع بام سنتی و سازماندهی ساختمانها هویت یکسانی به همه‌ی شهرها داده است.

بخش دوم به این نتیجه‌گیری می‌رسد که شهرهای سنتی ایرانی بسته به مکان، موقعیت جغرافیایی و اقلیمشان از نظر فرم و عملکرد متفاوتند؛ ولی علیرغم این تفاوت، آنها ویژگی‌های مشترکی دارند که باید ارج نهاده شوند. عواملی که این ویژگی‌ها را شکل داده‌اند عبارتند از: موقعیت طبیعی، ساختار شهری، فضاهای شهری، سیمای شهری و ویژگی‌های ساختمانی که برای درک بهتر، این عوامل در ترسیمات بسیار ساده‌ای به تصویر کشیده شده‌اند.

بخش سوم

برای درک نقش و ارزش اصول و شیوه‌های طراحی شهرهای سنتی، این بخش کیفیت زندگی شهری در شهر تاریخی نایین در بخش مرکزی ایران را تحلیل می‌کند. شهرهای تاریخی زیادی در این بخش وجود دارند که می‌توانستند مورد مطالعه قرار گیرند ولی از آن جهت که شهر نایین یکی از نمونه‌های نادر شهرهای تاریخی در این منطقه با مقدار کمتری تغییر یا آسیب است، بعنوان پایه‌ی این تحقیق قرار گرفت.

مطالعه‌ی گونه‌شناسی محله بیانگر شباهت و وحدت در شکل و ساختار همه‌ی بخشهای شهر است. شبکه‌ی پیاده‌ی سنتی شهر نشانی از یک نظام فضایی بسیار خوب، روابط و تنوع در

سیستم ارتباطی سلسله مراتبی است. بازار سنتی شهر بعنوان یکی از عناصر اصلی این سیستم نقشی اساسی در آرایش منظم تاریخی بازی می کند.

مطالعه ی شیوه ی معماری و ساختمان سازی در شهر ناین بیانگر آن است که چارچوب فیزیکی شهرهای سنتی در این بخش از کشور از چنان کیفیتی برخوردار نیست که آنها را از سایر شهرها مجزا سازد ولی مکانیابی، گروه بندی، سازماندهی عملکردی و سادگی آنها در فرم، سیمای آنها را متمایز می گرداند. طراحی کوچه های باریک سرپوشیده و گذرگاه های نیمه پوشیده، طراحی سطح بازار و ساختمانهای کوتاه تر از سطح زمین، استفاده از بادگیر، استفاده از باغهای گود و بکارگیری بسیاری از شیوه های محلی دیگر و امکانات محیطی بیانگر توانایی ساکنان چنین شهرهایی در مقابله با موانع اقلیم، در نواحی گرم و خشک است.

اهمیت ارزشهای فرهنگی و شیوه ی زندگی سنتی در تمام جنبه های طراحی محیطی دیده می شود. جنبه ی مهم حریم خصوصی در طراحی فضاهای خصوصی، نیمه خصوصی و عمومی یا توجه زیاد به عامل اقلیم منعکس شده است. سیستم طراحی سنتی شهرهای تاریخی در ایران هرگز اجازه ی ارتباط مستقیم فضاهای خصوصی و عمومی را نداده است؛ بنابراین همیشه یک جدایی محترمانه بین این دو فضا وجود داشته است.

در پایان این بخش، اصول و شیوه های باهویت طراحی شهر ناین بعنوان نماینده ای از همه ی شهرهای تاریخی در این بخش از ایران آورده شده است.

الف) اصول توسعه بر پایه ی عوامل طبیعی و فرهنگی مانند محله و مرکز محله؛

ب) شکل و ساختار. شهرهای تاریخی بر پایه ی نیازهایی برای پیشرفت و ارتباطات توسعه یافته اند؛

ج) برنامه ریزی شهری. توسعه ی فیزیکی در ارتباط با نیازهای اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی و سیاسی مردم بوده است؛

د) اصول طراحی شهری مانند طراحی کوچه های سرپوشیده برای ایجاد سایه؛

هـ) اصول طراحی در فضاهای خصوصی مانند استفاده از حیاط های عمیق برای ایجاد اقلیم محیطی مطلوب درون ساختمان.

برای نشان دادن توانایی و ارزشهای اصول و شیوه های طراحی شهر سنتی ناین در ایجاد محیط زندگی مطلوب، این اصول و شیوه های طراحی به کمک ترسیم های کوچک نشان داده شده اند.

فصل سوم

بخش چهارم

این بخش کیفیت زندگی و همچنین اصول و شیوه‌های طراحی شهرها و شهرکهای جدید را مورد آزمایش قرار می‌دهد و توانایی آنها را در پاسخگویی به نیازهای فرهنگی-اجتماعی مردم در ساختار فیزیکی جدید می‌آزماید. تأکید اصلی این مطالعه بر نشان دادن امکان طراحی شهرهای جدید مدرن با احترام به ارزشهای فرهنگی و اصول و شیوه‌های طراحی سنتی است.

در این بررسی از شیوه‌ی تحلیلی بر پایه‌ی اصول طراحی شهرهای سنتی ایرانی با ماهیتی ابدی، مطالعه شده در فصل دو به شکل ترسیم‌های ساده استفاده شده است. این اصول و شیوه‌های طراحی شهرهای سنتی ایرانی عبارتند از:

(الف) اصول توسعه‌ی شهری؛

(ب) اصول شکل و ساختار؛

(ج) اصول برنامه‌ریزی شهری؛

(د) اصول طراحی شهری؛

(هـ) اصول طراحی در فضاهای خصوصی.

این بررسی تحلیلی نشان می‌دهد که در نقشه و طرح شهرها و شهرکهای جدید انتخاب شده، به یک یا دو جنبه توجه شده است. این مطالعه بیانگر توجه کمتری به معماری محلی، روشهای برنامه‌ریزی و اصول طراحی منطقه‌ی آنهاست. نباید فراموش شود که نمونه‌هایی مانند شهر جدید علوی در منطقه‌ی بندر عباس وجود دارند که توجه نسبی به این جنبه‌های طراحی در آن قابل توجه است؛ اما در سایر نمونه‌ها، این جنبه‌های مهم مورد غفلت واقع شده‌اند.

یکی از نمونه‌های نادر از شهرهای جدید طراحی شده با توجه زیاد به جنبه‌های فرهنگی و اقلیمی منطقه، شهر جدید شوشتر با سیمایی سنتی در جنوب ایران است. این شهر جدید بصورت امتدادی از شهر قدیم با توجه ویژه به اصول و شیوه‌های طراحی شهر موجود طراحی شده است. آگاهی از شیوه‌ی زندگی سنتی مردم در این بخش از کشور ماهیت ارزشمند این کار است. در طراحی این شهر جدید، معماران و طراحان توجه بیشتری به فعالیتها و تعاملات

انسانی و استفاده از فضا بجای بُعد فیزیکی کرده‌اند. چیدمان خاص ساختمانها برای ایجاد فضاهای لازم برای فعالیت اجتماعی و فرهنگی، استفاده از آجرکاری بومی و بکار بردن مصالح و شیوه‌های ساختمان‌سازی محلی، همه نشانگر هدف طراحان و برنامه‌ریزان برای ایجاد یک محیط زندگی مدرن و انسان‌ساخت و تلفیق جنبه‌های فرهنگی است. در این مطالعه، شهر جدید سوشتر بخاطر ویژگی‌هایش بعنوان پایه برای مقایسه بین شهرهای جدید انتخاب گردید.

فصل چهارم (بخش‌های پنج و شش)

شامل خلاصه و نتیجه‌گیری و پیشنهادات کار تحقیقی.

بخش پنجم

این بخش خلاصه و نتیجه‌گیری کل کار است. هدف از این کار، ایجاد یک رابطه بین اصول و شیوه‌های باارزش طراحی شهرهای سنتی و جنبه‌های کمی زندگی مدرن در شهرهای جدید است. برای دستیابی به این هدف، در بخش پنج نتیجه بخشهای قبلی خلاصه شده است. کنار هم گذاری این نتایج به تحقیق کمک کرد که فهرستی از عناصر و اصول اصلی برنامه‌ریزی که شهرهای سنتی و همچنین شهرهای جدید مدرن بر اساس آن ساخته شده‌اند فراهم کند. با کمک این فهرست، اصول و ابزارهای طراحی که می‌توانند کیفیت بهتری به زندگی در محیط‌های شهری جدید ببخشند شناسایی شدند. این فهرست، تحقیق را قادر ساخت که چارچوبهای طراحی مختلفی برای شهرهای جدید و محیط‌های زندگی مدرن در ایران و همچنین بهبود کیفیت زندگی شهرهای موجود پیشنهاد دهد.

برای درک بهتر، در این بخش از ترسیم‌های ساده‌ای بعنوان اساس معرفی استفاده شده است. عوامل مهم در شکل‌دهی و توسعه‌ی شهرهای سنتی ایرانی و عناصر و اصول طراحی آنها که در فصل دوم مطالعه گردید، بطور خلاصه عبارتند از:

(الف) اقلیم و جغرافیا؛

(ب) عناصر و فضاهای شهری؛

(ج) ساختار شهری؛

(د) سیمای شهر؛

(هـ) گونه‌ی معماری و ساختمان‌سازی.

و اصول و روشهای طراحی شهرهای سنتی بویژه در مناطق خشک ایران در فضاهای زیر مطالعه شدند:

الف) فضاهای عمومی؛

ب) فضاهای نیمه-خصوصی؛

ج) فضاهای خصوصی.

صرفنظر از نتایج بالا، این بخش بطور خلاصه استفاده از امکانات و شیوههای محلی مانند ابزارهای طراحی شهری رایج در مناطق خشک ایران را مورد بحث قرار می‌دهد.

واضح است که بسیاری از این اصول طراحی قادر نیستند نقش سنتی‌شان را در مفهوم عملکردی سیستم طراحی و برنامه‌ریزی مدرن ادامه دهند. اما نقش قوی فرهنگ اسلامی در جامعه‌ی ایرانی سازگاری این اصول طراحی را با طراحی شهرهای جدید مدرن ممکن می‌سازد. برای بسیاری از معماران و طراحان، زندگی در شهر جدیدی مانند شوشتر به معنای پسرفت کردن و زندگی ابتدایی است. ولی برای آنهایی که طرفدار مدرنگرایی در چارچوب ارزشهای فرهنگی هستند، این نوع زندگی، زندگی با هویت فرهنگی است.

برای تأکید بر فقدان هویت فرهنگی در شهرها و شهرکهای مدرن در مقایسه با یک شهر جدید با ویژگی‌های سنتی مانند شوشتر، در این بخش یک بررسی تطبیقی مصور بر پایه‌ی مفاهیم طراحی شهری مورد استفاده در بخش چهارم انجام شده است. هدف این مقایسه، نشان دادن اثر هر اصل و روش در طراحی شهرکهای مدرن و شهر جدید شوشتر بود. بررسی‌های تحلیلی این بخش بر نیاز به راهکاری جدید برای برنامه‌ریزی و طراحی شهرها و شهرکهای جدید در ایران تأکید می‌کند. تغییر راهکار استفاده از گذشته برای کمک به شهرها و شهرکها به یک سیاست برای سیستم برنامه‌ریزی مدرن ضروری است.

برای تعیین اینکه کدامیک از این اصول و شیوههای طراحی مطالعه شده از ماهیابی ابدی برخوردار بوده تا بتواند دوباره در طراحی شهرها و شهرکهای جدید مدرن استفاده شود، بررسی نقش آنها از جنبه‌های اجتماعی- عملکردی، برنامه‌ریزی و معماری شهری در طراحی یک محیط جدید اهمیت دارد. سپس بر اساس نیازهای خاص هر سکونتگاه و امکانات اقلیمی- جغرافیایی، اصول و عناصر طراحی مناسب انتخاب می‌گردند.

بر اساس این نتایج، یک چارچوب تئوری برای شیوه‌ها و اصول طراحی با ماهیتی ابدی و نامحدود انتخاب شده که به عنوان پایه‌ای برای پیشنهادات جایگزینی در بخش بعدی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

بخش ششم

این بخش بر اهداف شهرهای جدید و همچنین ارگهای تاریخی شهرهای بزرگ متمرکز شده است.

- ملاحظات برای مراکز تاریخی

ایجاد یک تداوم تاریخی در برنامه‌ریزی شهری سرن بدون حفاظت از مناطق تاریخی ممکن نیست. بنابراین در این بخش حفاظت و تجدید حیات کیفیت فضایی و معمارانه‌ی شهرهای تاریخی ایران مورد تأکید است.

حفاظت نباید به معنای تبدیل محله‌های تاریخی به موزه باشد بلکه باید از طریق نقشهای جدید، دوباره در حیات شهری شهر فعال گردد. این مناطق بخاطر دسترسی ضعیف، کمبود خدمات و تسهیلاتی که خوب مراقبت نشده به راهکار و توجه ویژه نیاز دارند تا به آنها کمک کند که آنچه را که باقی مانده حفظ کنند و بخش زنده‌ای از شهرهای بزرگ باشند. با توجه به شرایط ویژه‌ی هر بخش تاریخی، منطقی نیست که پیشنهاد مستقیمی برای حفاظت و تجدید حیات شهرهای تاریخی در ایران داده شود.

هدف اصلی طرحهای توسعه برای شهرهای تاریخی نباید ایجاد تغییر در آنها باشد بلکه بهبود و ایجاد استانداردهای زندگی بهتر که گاهی از طریق فعالیتهای ساده و کوچک قابل دستیابی هستند، باید مد نظر قرار گیرد.

توجه به حفاظت و مرمت ساختمانهای منحصر بفرد در ایران خیلی رایج است. از دو دهه‌ی گذشته، تجدید حیات و نوسازی هسته‌های تاریخی تاحدودی در برخی از شهرهای سنتی ایران آغاز شده است. مراکز تاریخی اصفهان و یزد از جمله مهمترین نمونه‌ها در بخش مرکزی ایران هستند. هدف از طرحهای تجدید حیات و نوسازی در این شهرها، احیای سیمای قدیمی آنها، مرمت قسمتهای قدیمی که هنوز زنده هستند و سازگار کردن بافت سنتی برای استفاده در زندگی جدید است.

در این بخش، برخی از فعالیتهایی که اخیراً در اصفهان و یزد انجام شده تا به این اهداف دست یافته شود بعنوان نمونه‌های موفق برای تجدید حیات و نوسازی برای همه‌ی هسته‌های تاریخی در ایران ارائه شده است.

- پیشنهادات طراحی برای شهرهای جدید در ایران .

بر اساس نتایج بخش پنجم، یک چارچوب تئوری برای اصول و شیوه‌های طراحی که از ماهیتی ابدی و نامحدود برخوردار می‌باشد پیشنهاد شده است. ایده‌ی این چارچوب تئوری برای ایجاد ساختار اصلی پیشنهادات و شناخت مفهوم این عناصر و اصول با توجه به عملکرد آنها بکار می‌رود. مثالهایی از شرایط موجود و گزینه‌های پیشنهادی، بررسی نقش هر عنصر و اصل طراحی را ممکن می‌سازد. پیشنهادات جایگزینی به شکل ترسیمات ساده ارائه شده‌اند تا اثر بصری هر اصل و عنصر را در یک محیط مطلوب مورد ارزیابی قرار دهند. منابع استفاده شده قسمتی تحقیقات شخصی و قسمتی نیز منابع موجود منتشر شده در زمینه توسعه شهری در ایران است، تحلیل تاریخی شهرهای سنتی در ایران از منابع موجود منتشر شده جمع‌آوری شده است. نمونه‌های مطالعه شده که نتیجه‌ی تحلیل طراحی و برنامه‌ریزی شهری در شهرهای تاریخی اصفهان و نایس در بخش مرکزی ایران هستند، مجموعه کار شخصی و گروهی است. نمونه‌های مطالعه شده شهرها و شهرکهای جدید در بخش چهار بر اساس اسناد منتشر شده از منابع مختلف است. توضیح آنکه، اصطلاح "Timeless" در تمامی فصول کتاب به معنای ابدی و جاودانه به کار گرفته شده است.